

Tożsamość żołnierza – wojownik i strażnik pokoju

[Agata Mazurkiewicz](#)

Tradycyjne pojmowanie tożsamości żołnierza opiera się na dwóch głównych konceptualizacjach: wojownika (ang. *warrior*) i strażnika pokoju (ang. *peacekeeper*). Obie są ściśle powiązane z kontekstem i typem zadań wykonywanych przez siły zbrojne – kolejno: z zaangażowaniem w działania wojenne i z udziałem w misjach pokojowych. Jednakże we współczesnym złożonym i dynamicznym środowisku bezpieczeństwa, biorąc pod uwagę wewnętrzne zróżnicowanie sił zbrojnych, ten podział przestaje wystarczać. Niniejsza analiza stanowi pierwszą część rozważań na temat konceptualizacji tożsamości wojskowej i koncentruje się na jej dwóch bardziej tradycyjnych formach: wojownika i strażnika pokoju. Elementy składowe tych dwóch form stanowią fundament dla różnorodnych, bardziej zniuansowanych konceptualizacji tożsamości wojskowej.

Tożsamość społeczna została zdefiniowana przez klasyka psychologii społecznej Henri'ego Tajfela jako ta część autopercepcji, która wynika z członkostwa w grupie¹. Innymi słowy, przynależąc do grupy jednostki przyjmują panujące w niej normy dotyczące zachowania, postaw i wartości jako swoje własne, a także przypisują pewną wartość emocjonalną swojemu członkostwu w danej grupie. Grupy społeczne uznawane przez taką jednostkę za ważne i wartościowe stanowią dla niej istotny punkt odniesienia. Tym samym, jednostka będzie dążyła do podporządkowania się formułowanym przez grupę oczekiwaniom na temat pożądanых cech i wzorców postępowania. W naszym przypadku, jednostka utożsamiająca się

¹ H. Tajfel, *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge 1981, s. 258.

z przynależnością do sił zbrojnych będzie przyjmować postawy, wyznawać wartości i zachowywać się zgodnie z normami określającymi żołnierza. Podobne rozumienie pojęcia „tożsamość” zaproponował Sheldon Stryker, dla którego jest to zinternalizowana rola społeczna², czyli zestaw postaw, poglądów, wartości i norm określanych przez otoczenie i przyjętych jako własne przez jednostkę. Przyjmując takie rozumienie tożsamości należy zwrócić uwagę na kontekst, w jakim dana tożsamość jest kształtowana. To właśnie kontekst będzie w dużej mierze wpływał na pożądane wzorce zachowania, np. wymuszając nowe typy aktywności podejmowane przez grupę czy wprowadzając nowych aktorów oddziałujących na grupę i działających razem z nią³.

W przypadku sił zbrojnych kontekst wpływający na ich tożsamość jest wypadkową warunków bezpieczeństwa, kultury strategicznej⁴ oraz definicji obiektów wymagających ochrony, zagrożeń i przeciwników⁵. Nowe definicje zagrożeń, czy zmiana w postrzeganiu dopuszczalnych i oczekiwanych działań podejmowanych przez siły zbrojne będą zatem w znacznej mierze wywoływać modyfikacje w tożsamości wojskowej.

Wojownik

Historycznie pierwszą konceptualizacją tożsamości wojskowej jest tożsamość wojownika. Definiującym ją kontekstem jest stan wojny i podejmowanie przez siły zbrojne działań kinetycznych. W tej konceptualizacji żołnierz-wojownik ma za zadanie walkę z zewnętrznym wrogiem oraz ochronę państwa⁶ i jego interesów, dlatego też oczekiwania powiązane z tą konceptualizacją są podporządkowane zdolności do skutecznego udziału w bitwach, a wrogiem są siły zbrojne innych państw. W literaturze przedmiotu wyróżnia się zatem takie postawy, wartości i normy jak samodyscyplina i posłuszeństwo, braterstwo czy gotowość do poświęceń⁷. I tak, konstruowanie tożsamości żołnierza-wojownika w trakcie procesu szkolenia, musztr czy ćwiczeń wojskowych ma na celu wytrenowanie samodyscypliny

---

² S. Stryker, „Traditional Symbolic Interactionism, Role Theory, and Structural Symbolic Interactionism: The Road to Identity Theory,” [w:] J. H. Turner (red.) *Handbook of Sociological Theory*, Springer, Nowy Jork 2001, s. 227.

³ Zob. D. J. Campbell, K. M. Campbell, „Soldiers as Police Officers/ Police Officers as Soldiers: Role Evolution and Revolution in the United States”, *Armed Forces & Society* 2010, 36(2), s. 327–50, DOI: 10.1177/0095327X09335945.

⁴ Kultura strategiczna jest tu rozumiana za Colinem Grayem jako zestawienie odnoszących się do sił zbrojnych „trwałych (choć nie wiecznych) przekazywanych społecznie idei, postaw, tradycji, nawyków myślenia i preferowanych metod działania, które są mniej lub bardziej specyficzne dla konkretnej społeczności bezpieczeństwa opartej na kontekście geograficznym, która miała z konieczności unikalne doświadczenie historyczne” (tłumaczenie własne za: C. S. Gray, „Strategic culture as context: The first generation of theory strikes back”, *Review of International Studies* 1999, 25(1), s. 51. DOI: 10.1017/s0260210599000492). Z tego też powodu należy także zaznaczyć, że niniejsza analiza dotyczy szeroko pojętych „zachodnich” sił zbrojnych. Przegląd definicji kultury strategicznej w: C. Dryzd, „Kultura strategiczna – geneza, definicja i praktyczne zastosowanie”, *Roczniki Studenckie Akademii Wojsk Lądowych* 2017, 1(1), s. 175-186.

⁵ Zob. A. Mazurkiewicz, „The dynamics of the contemporary military role: in search of flexibility”, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia* 2018, 25(2), s. 7-24, DOI: 10.17951/k.2018.25.2.7-24.

⁶ Niezależnie czy rozumianego jako osoba/grupa rządząca, czy jako organizacja współczesnego społeczeństwa.

⁷ Zob. C. Coker, *The Warrior Ethos. Military Culture and the War on Terror*, Routledge, Londyn – Nowy Jork 2007; F. Gaub, *Military Integration After Civil Wars. Multiethnic Armies, Identity and Post-Conflict Reconstruction*, Routledge, Londyn – Nowy Jork 2011; A. King (red.), *Frontline. Combat and Cohesion in the Twenty-First Century*, Oxford University Press, Oxford 2015; P. Olsthoorn, *Military Ethics and Virtues. An Interdisciplinary Approach for the 21st Century*, Routledge, Londyn – Nowy Jork 2011; W. Royle, „Military Identity Under Pedagogical Implications” [w:] H. Florian (red.), *Military Pedagogy. An International Survey*, Peter Lang, Berno 2002 s. 189–209.

i posłuszeństwa wobec dowódców oraz pokonywanie i przełamywanie słabości. Ta konceptualizacja tożsamości wojskowej zakłada pełne przygotowanie do trudności (fizycznych i psychicznych) wynikających z brania udziału w wojnie. Norma posłuszeństwa wynika także bezpośrednio z fundamentalnych założeń dotyczących sił zbrojnych jako takich, czyli hierarchicznej struktury i pojedynczej linii dowodzenia. Powiązana jest także z pewną deindywidualizacją jednostek, czego przykładem jest uniformizacja wyglądu i standardów zachowania, mająca na celu zwiększenie spójności wewnątrz struktur wojskowych. Podobną funkcję pełni braterstwo, czyli poczucie wspólnoty i współodpowiedzialności za pozostałych członków grupy. W czasie wojny zadania wykonywane są w dużej mierze wspólnie, a skuteczność działań kinetycznych zależy (między innymi) od spójności wewnątrz oddziałów i zdolności do współdziałania pojedynczych żołnierzy. Wspomniana gotowość do poświęceń jest efektem postaw patriotycznych wpisanych w konceptualizację wojownika i mają na celu służbę innym – państwu, społeczeństwu czy wspólnocie.

Wyżej wymienione normy i postawy charakterystyczne dla tożsamości wojownika są wzmacniane zestawieniem wartości takich jak honor, odwaga, lojalność, uczciwość i szacunek⁸. Powyższego obrazu dopełnia jeszcze jedna cecha – gotowość do stosowania przemocy i pewna skłonność do agresji. Już sama racja bytu wojownika – walka zbrojna – wskazuje na istotną pozycję przemocy w tej konceptualizacji. Zadaniem żołnierza-wojownika jest pokonanie przeciwnika, zazwyczaj poprzez zabicie lub zranienie żołnierzy wrogiej armii. Jednakże nie jest to jedyny przejaw agresji. Gotowość do stosowania przemocy znajdują także odzwierciedlenie także w takich zjawiskach jak nadużywanie siły przez żołnierzy czy „fala” w wojsku⁹. Agresywne nieoficjalne slogany oraz insygnia przyjmowane przez niektóre jednostki oraz przypadki nadużywania przemocy w stosunkach z cywilami (np. w formie gwałtów, zabójstw czy tortur) stanowią realny przykład tej części tożsamości wojownika¹⁰. Pewien poziom agresji jest też widoczny nie tylko w relacjach z wrogiem wojskiem czy z cywilami, ale także wśród żołnierzy, czego odzwierciedleniem jest zjawisko „fali” i różnego rodzaju rytuały przejścia uwzględniające psychiczne i fizyczne zastraszanie. Tego typu zachowania niejednokrotnie postrzegane są jako naturalna i oczywista część przygotowania do roli żołnierza¹¹. Jak się zaraz przekonamy, norma ta jest dość szczególnie powiązana z tożsamością wojownika.

---

⁸ Zob. P. Olsthoorn, op. cit.

⁹ Zob. A. King (red.), op. cit.; D. M. Snider, K. Toner, P. Oh, *The Army's Professional Military Ethic in an Era of Persistent Conflict*, Strategic Studies Institute, Carlisle 2009, s. 18; M. A. Finkel, „Traumatic Injuries Caused by Hazing Practices”, *The American Journal of Emergency Medicine* 2002, 20(3), s. 228–33, DOI: 10.1053/ajem.2002.32649; K. Østvik, F. Rudmin, „Bullying and Hazing Among Norwegian Army Soldiers: Two Studies of Prevalence, Context, and Cognition”, *Military Psychology* 2001, 13(1), s. 17–39, DOI: 10.1207/s15327876mp1301_02; T. Thornborrow, A. D. Brown, „Being Regimented’: Aspiration, Discipline and Identity Work in the British Parachute Regiment”, *Organization Studies* 2009, 30(4), s. 355–76, DOI: 10.1177/0170840608101140.

¹⁰ Zob. D. M. Snider [i inni], op. cit.; G. Pratten, „New Model Diggers? Australian Identity, Motivation, and Cohesion in Afghanistan”, [w:] A. King (red.), op. cit., s. 167–199.

¹¹ Zob. T. Thornborrow, A. D. Brown, op. cit.; A. King (red.), op. cit.; R. Rubinstein, *Peacekeeping Under Fire. Culture and Intervention*, Paradigm Publishers, Boulder – London 2008.

Strażnik pokoju

Wraz z rozwojem misji pokojowych zaczęła się wykształcać nowa forma tożsamości wojskowej – tożsamość strażnika pokoju. Nie oznacza to oczywiście całkowitego zerwania z elementami składowymi tożsamości wojownika. Jednakże kontekst oraz zadania tradycyjnie powiązane z misjami pokojowymi są na tyle odmienne od kontekstu wojny i zadań kinetycznych, że wymusiły pewne modyfikacje. Tożsamość strażnika pokoju zaczęła być konstruowana w wyniku tzw. tradycyjnego peacekeepingu podejmowanego w ramach misji ONZ w oparciu o trzy główne zasady: zgody stron konfliktu na obecność „błękitnych hełmów”, bezstronności operacji ONZ i ograniczonego użycia siły. W tego typu misjach zadania żołnierzy są w dużej mierze niekinetyczne, często zbliżone do zadań policyjnych takich jak patrolowanie, monitorowanie zawieszenia broni, ochranianie i nadzorowanie wyborów czy wspieranie działań humanitarnych. Inne zadania obejmują rozbrojenie, demobilizację i reintegrację byłych kombatantów ze społeczeństwem, ochronę i promowanie praw człowieka, a także wspieranie odbudowy kraju oraz wspieranie odbudowy autorytetu władz państwa¹². Oddziały biorące udział w tego typu misjach są często bardzo lekko uzbrojone lub składają się z nieuzbrojonych obserwatorów wojskowych. Już pierwsze spojrzenie na kontekst, zasady i zadania misji pokojowych pozwala wywnioskować, że agresywne postawy wpisane w tożsamość wojownika nie będą ani pożądane, ani użyteczne.

Również definicja wroga i obiektu wymagającego ochrony jest w przypadku misji pokojowych odmienna od kontekstu wojny kształtującego tożsamość wojownika. W przypadku współczesnych operacji pokojowych niejednokrotnie przeciwnikiem sił zbrojnych nie jest klarownie oznakowana armia wrogiego państwa, a raczej mniej lub bardziej zorganizowane ugrupowania bojowników. Co więcej, David Last sugeruje, że w przypadku operacji pokojowych w wyżej opisanym tradycyjnym wydaniu „wrogiem” jest sam konflikt jako taki¹³. Żołnierze nie są wysyłani po to, aby brać udział w bitwach, ale aby zakończyć działania zbrojne i wspierać proces pojednania. Jeśli chodzi o obiekt wymagający ochrony, w przypadku operacji pokojowych jest to w dużo mniejszym stopniu państwo i jego interesy. W tym kontekście na pierwszy plan wysuwa się raczej ludność cywilna przebywająca na obszarze operacji lub takie idee jak prawa człowieka, ludzka godność czy pokój¹⁴. W przypadku operacji pokojowych, zarówno definicja wroga, jak i definicja obiektu wymagającego ochrony staje się mniej jednoznaczna niż w przypadku wojny, wymuszając znaczne modyfikacje w tożsamości wojskowej i prowadząc do ukonstytuowania się tożsamości strażnika pokoju.

Jak wspomniano powyżej, tożsamość strażnika pokoju nie stanowi negacji tożsamości wojownika. Wiele elementów, takich jak normy braterstwa, posłuszeństwa i poświęcenia dla innych, czy wartości odwagi i lojalności, zachowuje swą istotną pozycję. Tożsamość strażnika pokoju uwzględnia jednak szereg innych norm i wartości, których waga w przypadku

---

¹² Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, *Utrzymanie pokoju – peacekeeping*, https://www.un.org.pl/misje_pokojowe/peacekeeping.php (dostęp: 13.02.2020).

¹³ D. M. Last, “Winning the Savage Wars of Peace: What the Manwaring Paradigm Tells Us”, *SSRN Electronic Journal* 1997, July, s. 6, DOI: 10.2139/ssrn.2459736.

¹⁴ Zob. W. A. Broesder, T. P. Op den Buijs, A. L. W. Vogelaar, M. C. Euwema, “Can Soldiers Combine Swords and Ploughshares?”, *Armed Forces & Society* 2014, 41(3), s. 519–540, DOI:10.1177/0095327x14539326.

wojownika jest raczej marginalna¹⁵. Należą do nich choćby wartości humanitarne: szacunek do życia ludzkiego (nie tylko w odniesieniu do komбатantów, ale także, a może przede wszystkim do cywilów), poszanowanie praw człowieka, godności ludzkiej, a także odmiennych lokalnych kultur i zwyczajów. Ljubica Jelusic zaznacza także, że kontekst operacji pokojowych niejednokrotnie wymusza także inny element tożsamości strażnika pokoju – przyjęcie roli negocjatora, mediatora i obserwatora¹⁶.

Szczególnie wyraźną różnicą pomiędzy konceptualizacjami wojownika i strażnika pokoju stanowi norma dotycząca agresji. Podczas gdy dla wojownika gotowość i zdolność do stosowania przemocy stanowi podstawę istnienia, dla strażnika pokoju jest ostatecznym środkiem dopuszczalnym przede wszystkim w obronie przed atakami. Jak twierdzi Paolo Tripodi, tożsamość wojownika wymaga automatycznego wykonania rozkazu strzelania, natomiast tożsamość strażnika pokoju wymusza podejmowanie moralnie świadomych decyzji o tym, kiedy i kogo zabić¹⁷.

Podsumowanie

Wojownik i strażnik pokoju stanowią dwie konceptualizacje tożsamości wojskowej mocno ugruntowane w badaniach socjologii wojska i psychologii społecznej. Zarówno ich wspólna podstawa, jak i elementy szczególne, odróżniające je od siebie wynikają z kontekstu, w jakim były one kształtowane. Składające się na nie postawy, normy, wartości i wzorce zachowania zostały wnikliwie przeanalizowane i poparte przykładami jednostek wojskowych państw zachodnich. Jednakże we współczesnym, złożonym i dynamicznym środowisku bezpieczeństwa taki prosty podział na tożsamość wojownika i strażnika pokoju nie jest wystarczający. Głębokie wyspecjalizowanie poszczególnych funkcji wojskowych, nowe typy zagrożeń i w konsekwencji nowe rodzaje zadań w dalszym ciągu przekształcają i modyfikują współczesną tożsamość wojskową. Jej gruntowne przebadanie pozwoli na głębsze zrozumienie postaw i zachowań żołnierzy. Zebrana w ten sposób wiedza może mieć cenne zastosowanie praktyczne w szkoleniu wojskowym i zarządzaniu nowoczesnymi siłami zbrojnymi.

---

¹⁵ Zob. W. A. Broesder [i inni], op. cit.; W. A. Broesder, A. Vogelaar, M. C. Euwema, "The Peacekeeping Warrior. A Theoretical Model" [w:] M. Easton, M. den Boer, J. Janssens, R. Moelker, T. Vanderbeken (red.), *Blurring Military and Police Roles*, Eleven International Publishing, Haga 2010, s. 171-184; M. Nuciari, "Models and Explanations for Military Organization: An Updated Reconsideration" [w:] G. Caforio (red.) *Handbook of the Sociology of the Military*, Springer International Publishing, Nowy Jork 2006, s. 61-86; P. Tripodi, "Peacekeepers, Moral Autonomy and the Use of Force", *Journal of Military Ethics* 2006, 5(3), s. 214-232, DOI:10.1080/15027570600913338.

¹⁶ L. Jelusic, "Motivation for Participation in Peace Support Operations: Initial Findings among Slovenian Soldiers", *Connections: The Quarterly Journal* 2004, 3(4), s. 35, DOI: 10.11610/connections.03.4.04.

¹⁷ P. Tripodi, op. cit., s. 219.